

SPORT JAKO CZYNNIK SOCJALIZACJI PRAWNEJ

Kształtowanie człowieka uspołecznionego, by użyć sformułowania znanego protoplastom socjologii, stanowiło doniosły problem badawczy już u początków tej nowotworzonej nauki. Rozwój teorii socjalizacji miał dla rodzącej się dziedziny wiedzy fundamentalne znaczenie. Odwołując się do tego pojęcia, budowano naukową tożsamość socjologii. Socjalizacja jako jeden z kluczowych terminów postrzegana była jako racja uzasadniająca jej autonomię. W efekcie postępującej precyzacji pojęcia, pojawiło się wiele jej wysublimowanych definicji.

Waga zjawiska socjalizacji dostrzeżona została także przez teoretyków wychowania fizycznego. Pierwsze prace teoretyczne tego obszaru wiedzy cechowało przecucie doniosłej roli czynnika socjogennego w kształtowaniu osobowości sportowej. Klasycy tej teorii dostrzegali przede wszystkim walor uczestnictwa w sporcie, w wymiarze fizyczności człowieka, jej właściwego rozwoju i usprawnienia. Nadto jednak, dostrzegano rolę procesów socjalizacyjnych, jako czynników kreacji zdrowej kulturowo i wyposażonej w określone kompetencje osobowości, aktywnej i zdolnej do uczestnictwa w różnych formach kultury fizycznej. Ważne miejsce zajmowały więc prace poświęcone zagadnieniu socjalizacji w ramach grup rówieśniczych i rodziny, poprzez którą dokonywał się akt partycypacji młodego pokolenia w działalności sportowej. W końcu przyjęło się łączyć z tym zagadnieniem problem możliwej transpozycji efektów socjalizacji w sporcie na inne sfery życia. Ostatniemu typowi ustaleń daleko jest jednak wciąż do opartych na empirycznych dowodach wyników badań. Z tego powodu tematyka potencjału socjalizacyjnego w kształtowaniu osobowości poprzez uczestnictwo w różnych formach kultury fizycznej stanowi perspektywiczny obszar badań.

Sytuacja społeczna jednostki – między socjalizacją a wychowaniem

Sprowadzając problem sytuacji społecznej jednostki do wąskiego socjologicznego obszaru rozumienia powiemy, że człowiek posiada jedynie predyspozycje, by stać się członkiem społeczeństwa. Jednostka sama w sobie jest tworem animalnym. W przeistoczeniu się istoty biologicznej w istotę spo-

łączną i uznaniu jej za pełnoprawnego członka społeczności, kluczowe jest nabycie przez tę jednostkę szeregu kompetencji, istotnych z punktu widzenia zbiorowości. Słowem, dokonać się musi swoiste ucłowieczenie człowieka¹. Doniosłe znaczenie w pozytywnym rozstrzygnięciu tej sytuacji odgrywa proces socjalizacji. W wyniku dokonującej się w jej ramach niej internalizacji, czyli uwewnętrznienia, wbudowania w świadomość systemów wartości, norm, obowiązujących wzorów zachowania, koncepcji dotyczących roli społecznej, możliwym staje się wejście w świat instytucji, umiejętność współżycia z ludźmi.

Socjalizacja jest typem pojęcia, który stanowi przedmiot zainteresowań wielu dyscyplin nauk społecznych. To, że problematyka socjalizacji pozostaje w polu zainteresowań badaczy różnych specjalności sprzyja ujęciom multidyscyplinarnym i wiąże się nie tylko z odejściem od wyjaśnień jednoczynnikowych, ale także z przełamywaniem odmienności paradygmatycznych i stosowaniem coraz bardziej wyrafinowanych procedur badawczych¹.

W polskiej literaturze socjologicznej termin ten rozumiany jest zazwyczaj synonimicznie, jako pojęcie bliskoznaczne z pojęciem uspołecznienia. Dodatkowo kwestie terminologiczne komplikują się, gdy uwzględnimy współzależność rozwoju człowieka od innego czynnika warunkującego, jakim jest proces wychowania. W celu rozwiązania zamętu kwalifikacyjnego podejmowano m.in. na gruncie polskim próby rozróżnienia zakresów znaczeniowych terminów socjalizacja i wychowanie². Socjalizacja w tym ujęciu wraz z wychowaniem prowadzi do uspołecznienia. Są to dwa wzajemnie uzupełniające się procesy, przystosowujące zachowania jednostek do oczekiwań społecznych. Oba procesy mają wspólne cechy np. cel jaki im przyświeca, czyli adaptacja jednostki do społeczeństwa, interakcyjność tego zjawiska, jej długotrwałość. Niemniej, jak zauważa Mieczysław Łobocki, socjalizacja różni się istotnie od wychowania. Socjalizacja jest pozbawiona wszelkiej intencjonalności w wywieraniu wpływu, jest to proces bezdecyzyjny, przez nikogo niekierowany i niesterowany. Nigdy, nawet wówczas, gdy jest wykorzystywany w planowej działalności wychowawczej, nie ztraca charakteru oddziaływań niezamierzonych. Wychowanie natomiast stanowi przede wszystkim próbę świadomej i celowej interwencji w procesy socjalizacyjne. Tym samym jest procesem zamierzonym i planowanym³. Socjalizacja ma charakter anonimowy, a osoba socjalizowana nie uświadamia sobie sytuacji bycia poddawaną wpływom czynników kulturowych. W odróżnieniu do tego w wychowaniu mamy do czynienia z wyraźnymi intencjonalnymi interwencjami wychowawczymi, przebiegającymi według ściśle określonych celów

1 R. Borowicz (2000) *Socjalizacja* [w:] *Encyklopedia socjologii*. T. 3. Warszawa, s. 44.

2 Operacjonalizacja tych terminów stanowi przedmiot rozprawy R. Miller (1981) *Socjalizacja – wychowanie – psychoterapia*. Warszawa.

3 M. Łobocki (2003) *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków, s. 46.

i zadań⁴. Społeczeństwo realizuje równoległy proces socjalizowania i wychowania kolejnych pokoleń. Taki stan rzeczy stanowi gwarancję zachowania jego ciągłości kulturowej.

Dla ukazania istoty procesu socjalizacji i wyjaśnienia rozumienia tego terminu, warto przedstawić wersję opisu zjawiska, pomieszczoną w pracach Emila Durkheima, francuskiego socjologa, jednego z pierwszych twórców tej koncepcji. Krytycy teorii Durkheima, choć zarzucają jej szereg uproszczeń, zgodnie uznają, że okazuje się wciąż być wyjątkowo żywotną, inspirując kolejne pokolenia socjologów wychowania. Waga spostrzeżeń francuskiego socjologa zachowuje swoją moc interpretacyjną. Zasługą Durkheima było wyraźne wyodrębnienie czynników sprawczych procesu kształtowania się kulturowego człowieka. Centralną rolę w kształtowaniu osobowości odgrywa w jego koncepcji społeczeństwo. To ono formułuje ideały osobowości, uzgadnia obowiązujące normy i ustala, które wartości zyskają miano społecznie aprobowanych. Zadaniem jednostki jest poddać się fenomenowi procesu wpajania tych norm, uczynić je swoimi. Sam Durkheim, opisał to tak: „Nawet wtedy, gdy są one zgodne z moimi własnymi uczuciami i odczuwam je jako swą rzeczywistość wewnętrzną, nie przestają być one rzeczywistością obiektywną, ponieważ to nie ja je stworzyłem, a jedynie przyswoiłem je sobie. [...] Oto, więc sposoby działania, myślenia i odczuwania posiadające tę godną uwagi właściwość egzystowania na zewnątrz świadomości indywidualnych. Te typy postępowania lub myślenia są nie tylko zewnętrzne wobec jednostki; zawdzięczają one swoje istnienie imperatywnej i przemożnej sile, przez co narzucają się jednostce, czy chce ona tego czy nie chce”⁵ W konsekwencji przytoczonego opisu zjawiska powstaje świadomość zbiorowa, rozumiana jako kumulacja przekonań i uczuć wspólnych członkom społeczności. Z kolei konkretne jej przejawy tzw. przedstawienia zbiorowe wyrażają się w postaci symboli, znaków, pamięci i dążeń zbiorowych. Ukorzenie świadomości wspólnych wartości dokonuje się poprzez uruchomienie mechanizmów kontroli społecznej, której zadaniem jest dyscyplinować do zachowań zgodnych z wolą ogółu. W tym kontekście znaczenia nabiera także inna pożądana cecha jaką jest karność. Polegać ona ma na przymusie wywieranym przez czynnik autorytatywny dla wywołania posłuszeństwa poleceniom autorytetu, który jest wyrazicielem norm społecznych⁶. Krytyczna analiza teorii socjalizacji Durkheima zwraca uwagę na jej jednostronny determinizm nie uwzględniający wystarczająco roli czynnika wychowawczego, czy też świadomych decyzji

---

4 R. Podgórski, *op. cit.*, s. 268.

5 E. Durkheim (2007) *Zasady metody socjologicznej*. Warszawa, s. 28.

6 W. Jacher (2002) *Socjologiczna koncepcja wychowania Emila Durkheima* [w:] J. Leoński (red.) *Studia do portretu naukowego socjologa. Księga Jubileuszowa ofiarowana profesorowi Robertowi B. Woźniakowi*. Szczecin, s. 109-119.

samowychowawczych oraz relatywizm celów wychowawczych, który zdaniem autora teorii wynika ze zmienności społeczeństwa.

Teoretyczny rozwój refleksji nad socjalizacją łączy się poza Durkheimem najczęściej z osobami Herberta Spencera, Talcotta Parsonsa, Georga Simmela, Maxa Webera, Floriana Znanieckiego, a współcześnie m.in. z nazwiskiem Klausa Hurrelmana. W nurcie tzw. socjologizującej refleksji o społecznej obecności jednostki, pojawiła się koncepcja osobowości Williama Thomasa. Według tego autora „socjalizacja jest procesem rozwijania przez jednostkę, w społecznych kontekstach sytuacyjnych – zdolności do świadomej adaptacji. Rezultatem zaś tego procesu są opanowywane przez nią schematy sytuacyjne, umożliwiające jej przystosowanie się do reguł – standardów przyjętych w danym układzie jako pożądanej formy jej społecznego uczestnictwa”⁷ Friedrich Kron omawiając zagadnienie socjalizacji mówił wprost o „uczeniu się kultury”⁸. Ryszard Podgórski zwraca uwagę na rolę, jaką ten proces odgrywa we wprowadzaniu jednostki w obiektywny świat społeczeństwa. Dzięki socjalizacji jednostka zostaje wyposażona w określone modele i wzory działania, które pozwalają jej zachować się stosownie do konwencji i norm określonego społeczeństwa⁹. Niezależnie od różnic rozumienia pojęcia każda z propozycji stara się zwrócić uwagę na inny aspekt zjawiska np. czas jego trwania, interakcyjny charakter dokonującego się procesu.

Rezultatem oddziaływań socjalizacyjnych, by użyć terminu Pierre’a Bourdieu, jest *habitus*¹⁰. Termin ten rozumiany jest jako całokształt nabytych i utrwalonych dyspozycji do postrzegania, oceniania i reagowania na świat zgodnie z ustalonymi w danym środowisku schematami¹¹. Dzięki temu ludziom udaje się podzielać tę samą kulturę, możliwym staje się wtopienie jednostki w środowisko społeczne.

Mechanizmy, dzięki którym dochodzi do zgodności zachowania z normami społecznymi, nie są jednoznacznie określone, co w konsekwencji rodzi problem ich identyfikacji i interpretacji. Generalnie występują one jako naciski zewnętrzne i wewnętrzne. Przykładem pierwszych jest mechanizm naśladowania, przykładem drugich – mechanizm pełnienia ról społecznych. Dyskusja nad procesem asymilacji kulturowej dotyczy formy dziania się tego zjawiska, eksponuje więc formalny wymiar tego procesu. Dopełniającym ją aspektem jest kwestia przekazywanych w toku jej zachodzenia treści. Problem dotyczy tego co jest przekazywane w toku jej zachodzenia, jakie składniki

---

7 J. Modrzewski (2004) *Socjalizacja i uczestnictwo społeczne. Studium socjopedagogiczne*. Poznań, s. 21.

8 F.W. Kron, *Grundwissen Pädagogik*. München – Basel, s. 47.

9 R. Podgórski, *op. cit.*, s. 267.

10 Szerzej zob. P. Bourdieu, J.C. Passeron (2006) *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Warszawa.

11 J. Szacki (2002) *Historia myśli socjologicznej*. Warszawa, s. 894.

kultury są przekazywane kanałami socjalizacji. Wskazuje się tutaj najczęściej na różne składniki kultury symbolicznej. W zakresie treści znajdują się zatem orientacja i stosowanie wzorów porozumiewania się werbalnego, znakowego, ruchowego, językiem pisanim, orientacji i „rozumienia dźwięków”, identyfikacji kolorów, relacji przestrzennej przedmiotów, uwewnętrznienie sposobów reagowania emocjonalnego adekwatnego do zaistniałej sytuacji, opanowanie wiedzy umożliwiającej orientację w świecie, nabycie umiejętności zachowania się jednostki wobec siebie i wobec innych uczestników życia społecznego poprzez np. zachowanie dystansu społecznego, nabycie wzorów tożsamości indywidualnej płciowej (np. ja – mężczyzna) i grupowej (np. ja – Kowalski – Polak), w końcu także opanowanie kulturowych wzorów wykorzystania własnego podłoża cielesnego, układu mięśniowo-szkieletowego do rozwiązywania doświadczanych sytuacji np. wykonania ćwiczenia fizycznego, zgodnie z utrwalonym kulturowo schematem postępowania¹².

Wskazane ustalenia nie pozostają bez znaczenia dla obszaru kultury fizycznej. Swoiście rozumiane wychowanie społeczne, jakim jest socjalizacja, przybiera tutaj dwie zasadnicze formy. Z jednej strony mówi się zatem o socjalizacji do sportu (kultury fizycznej), z drugiej o socjalizacji w sporcie (kulturze fizycznej)¹³. Pierwszy z wymienionych procesów stanowi względnie spenetrowany obszar zjawisk. Łączy się go z nabywaniem i utrwalaniem tych nawyków, które odnoszą się do ciała. Powodzenie procesu zależy wprost od tego czy wzory kultury rozpatrywanej makrospołecznie uwzględniają fizyczny aspekt człowieczeństwa. Chodzi zatem o to czy w hierarchii wartości społecznie pożądanym znajdują się takie wartości jak: zdrowie, sprawność, siła, szybkość etc. Przedmiotem zainteresowań socjalizacji do sportu jest kreacja człowieka wysportowanego. Ważną rolę pełnią tutaj predylekcje osobowościowe człowieka, który wchodzi w relacje z innymi osobami np. rodzicami, nauczycielem, w kontekście różnych sytuacji socjalizujących (szkoła, środki masowego przekazu, uczestnictwo w koloniach i obozach)¹⁴. Autorzy zgodnie twierdzą, iż czynnikiem szczególnej wagi w socjalizacji do sportu są modele zachowania rodziców. Choć związek ten nie jest związkiem przyczynowo-skutkowym, to wczesna inicjacja do sportowej aktywności, wykorzystująca potrzebę aktywności ruchowej tzw. „głód ruchu” u dziecka oraz reaktywność jego ustroju, wzmocniona pozytywnym stosunkiem rodziców i ich własną aktywnością w tym zakresie, ukierunkowuje i wzmacnia zainteresowania czynnym uprawianiem sportu przez dziecko¹⁵.

---

12 Por. *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 5 (2006) Warszawa, s. 809-810.

13 S. Wanat (1995) *Socjologia sportu*. Warszawa, s. 7.

14 Model socjalizacji do sportu w ujęciu W.H. Sewella za: S. Wanat (1995) *Kultura fizyczna i osobowość* [w:] Z. Krawczyk (red.) *Socjologia kultury fizycznej*. Warszawa, s. 89.

15 Spośród prac podejmujących wątek roli rodziny w socjalizacji sportowej warto wspomnieć o międzynarodowych badaniach porównawczych przeprowadzonych w Polsce i Holan-

Odmienny typ problemu dotyczy kształtowania osobowości poprzez sport, gdzie kultura sportu i jej instytucje dokonują transmisji norm i wartości swoistych. Dokonujące się zmiany osobowości zachodzą zatem pod wpływem uczestnictwa w szeregu czynników kulturotwórczych w sporcie. Ten typ podejścia nie spotkał się jak dotychczas z większym zainteresowaniem badaczy i wciąż brak mu wystarczającego udokumentowania w postaci badań empirycznych. Sądzi się w ramach tych badań, iż ukształtowana pod wpływem norm jednostka przenosi je na inne obszary życia społecznego. Z uwagi jednak na niehomogeniczność samej kultury sportu, w której inwentarzu znajdują się zarówno pozytywne jak i negatywne wzory, wpływ ten może mieć dwojaki charakter: dodatni lub ujemny. W drugim wypadku mówi się najczęściej o wpływie wzorów osobowych gwiazd sportu prezentujących nierzadko wątpliwej wartości postawy. Jednocześnie zwraca się uwagę na wyrobienie cech odwagi, męstwa, orientacji na współpracę, kształtowanie postaw obywatelskich. Jako socjalizacyjny pozytyw wymienia się w tym kontekście także wyrobienie cechy odpowiedzialności, zdyscyplinowania i uczciwości.

Socjalizacja prawna i jej modele

Ogólna koncepcja socjalizacji, która omówiona została powyżej, bywa rozmaicie uszczegóławiana. Taki stan rzeczy jest efektem dokonującego się w badaniach nad socjalizacją wyodrębnienia różnych jej obszarów. Socjalizacja prawna jest zatem jednym z wielu dokonujących się procesów o równowartościowym znaczeniu dla życia jednostki i społeczeństw. Poza nią literatura przedmiotu szeroko omawia zagadnienia np. socjalizacji politycznej, moralnej, ekonomicznej. Każdorazowo internalizowane są inne wartości, właściwe obszarom prawa, polityki, moralności, ekonomii.

Problematyka socjalizacji prawnej (normatywnej) jest w literaturze omawiana przy uwzględnieniu teorii motywacji Laurence Kohlberga. Amerykański psycholog jest twórcą koncepcji rozwoju orientacji prawno-moralnej, która przebiega przez kolejno następujące po sobie poziomy. Jednostka przechodzi przez kolejne stadia rozumowania moralnego, aż do stanu dojrzałości prawnej. Kohlberg wyróżnia trzy poziomy socjalizacji prawnej: poziom prekonwencjonalny, konwencjonalny i postkonwencjonalny.

Pierwszy z poziomów charakteryzuje się tym, iż postawa posłuszeństwa, jaką przybiera jednostka, wynika z obawy, lęku przed karą. Zachodzi więc zjawisko społecznego podporządkowania się. Człowiek uczy się w tym stadium przyswajać to co konwencjonalne, uzgadnia treści swojej świadomości z oczekiwaniami innych. Społeczeństwo uczy na tym etapie rozpozna-

---

dii przez M. Lenartowicza. Szerzej zob. M. Lenartowicz (2004) *Edukacja sportowa w rodzinie* [w:] Z. Dziubiński (red.) *Edukacja poprzez sport*. Warszawa, s. 389-398.

wania i realizacji zachowań przewidywalnych. Na drugim poziomie zwanym konwencjonalnym pojawia się nowa jakość. Zachowania społeczne cechuje postępowanie zgodne z normą już nie z obawy przed karą, lecz w wyniku uznania prawomocności autorytetu, który jest twórcą normy społecznej. Jednostka ponadto – zaczyna dostrzegać korzyści, jakie płyną z przestrzegania prawa. Na trzecim poziomie – postkonwencjonalnym – przestrzeganie obowiązujących norm dokonuje się nie ze względu na respekt wobec prawa, lecz jest rezultatem świadomego namysłu i wyraźnego dostrzegania wartości moralnych, które konstytuują normy prawne. Ten poziom dojrzałości prawnej stanowi uwieńczenie procesu socjalizacji i jej faktyczny etap docelowy. Nie jest to jednak etap statyczny. Jednostka przyjmuje bowiem wobec prawa postawę aktywną i krytyczną, zachowuje autonomię, a w swoich decyzjach nieobce jest jej twórcze myślenie. Teoria motywacji zwraca uwagę na rolę czynników poznawczych i skalę doświadczeń społecznych w życiu jednostki jako na kluczowe zmienne decydujące o powodzeniu procesu uspołecznienia. Konkludując powiemy, że socjalizacja prawna jest procesem transmisji kultury prawnej w jednostkę, czynnikiem odpowiedzialnym za ukształtowanie dojrzałej osobowości, wdrożonej do kultury normatywnej danego społeczeństwa lub jej składowych np. kultury prawnej w sporcie.

W ramach kształtującej się zinstytucjonalizowanej socjologii uniwersyteckiej, a ściślej rzecz biorąc w obrębie zagadnień dotyczących tzw. socjopedagogicznej sytuacji jednostki, mocno dawały o sobie znać teorie socjalizacji o rysie deterministycznym. Tak było w przytoczonej koncepcji socjologizmu Emila Durkheima, tak również w wulgarnej socjobiologii Edwarda Wilsona. Kres jednostronnej koncepcji determinizmu położyła rozwijająca się z czasem alternatywna wobec niej orientacja systemowa, akcentująca nie tylko zewnętrzne wobec jednostki środowisko sprawcze, ale ponadto dostrzegająca rolę czynników podmiotowych jako równorzędnych warunków odtwarzania rzeczywistości kulturowej człowieka. Skutkiem sytuacji ścierania się w łonie socjologii tych dwóch koncepcji na temat uspołecznienia jednostki, było wyraźne wyodrębnienie dwóch modeli socjalizacji. Pierwszy z modeli nosi nazwę modelu o charakterze normatywno-deterministycznym, drugi modelu poznawczo-interakcyjnego. Omówione pokrótce modele, zaprezentowane zostaną w perspektywie socjalizacji prawnej.

Model normatywno-deterministyczny zdradza jednostronność postrzegania sytuacji socjalizacyjnej. Jednostka postrzegana jest tutaj jako obiekt oddziaływań. Poddawana procesowi wpajania norm, przyswaja je jako swoje, lecz jej aktywność w tym procesie ma charakter bierny. Sens różnic pomiędzy tymi dwoma modelami polega w istocie na znaczeniu, jakie w ramach tych koncepcji przypisuje się perswazyjnej roli prawa i wartościom, jakie za nim stoją. W pierwszym z omawianych modeli posłuszeństwo normom nie wynika wprost ze zrozumienia racji uzasadniających realizację określonej dyrek-

tywy. Prawo jest narzędziem, które przekształca człowieka. Rolą jednostki, która wyraźnie w tej koncepcji jest ograniczona i w której wyklucza się jej kreatywność, jest przyswojenie obowiązującego porządku. Przymuszający charakter prawa wyraża się w postrzeganiu go jako instrumentu służącego konformizacji zachowań. Normy nieprzestrzegane prowadzą do zachowań dewiacyjnych. Reakcja ze strony społeczeństwa polega w takiej sytuacji na naprawie stanu dysharmonii przy użyciu różnorodnych mechanizmów kontroli społecznej zwanych sankcjami.

W opozycji do przytoczonego modelu wykrył się model poznawczo-interakcyjny. Adaptacja społeczna w tym modelu jest rozumiana odmiennie. Jej istotą jest nastawienie na aktywność jednostki, jej kreatywność i współudział. Proces przyswajania norm odbywa się selektywnie, przy czynnym współudziale jednostki. W ten sposób przyswojone zostają tylko te normy, które percypująca osoba postrzega jako istotne, przydatne. Jednostka jest w tym modelu rozpatrywana jako autonomiczny ośrodek decyzji o wielkiej plastyczności. Badacze procesu uspołecznienia wskazują, że osobowość kształtuje się we wzajemnym oddziaływaniu ze środowiskiem. Z tym środowiskiem w pewnych okresach jednostka się utożsamia, ale pojawiają się sytuacje, w których mu się przeciwstawia, gdy pojawia się uświadomiona sprzeczność wartości i interesów¹⁶.

Nabywanie kultury dokonuje się zawsze w konkretnej przestrzeni społecznej. Przyjęło się postrzegać socjalizację jako dwuetapowy proces asymilacji norm przybierający postać pierwotną i wtórną¹⁷. Taki dychotomiczny podział ma związek z fazami cyklu życia ludzkiego, dla którego okres dzieciństwa i adolescencji stanowi etap kluczowy. Następujący po tym okresie etap dorosłości stanowi niekończący się ciąg zdarzeń, w którym ludzie na nowo orientują się względem wartości, wdrażają w nowe role społeczne. Socjalizacja, co należy w związku z tym podkreślić, jest zjawiskiem całożyciowym.

Spośród najważniejszych agend (instytucji) socjalizujących prym wiedzie rodzina. Rola przewodnia tej instytucji jest wynikiem silnych więzi emocjonalnych, które łączą poszczególnych jej członków. Dominujący wpływ kręgu rodziny w kształtowaniu osobowości społecznej jednostki, jest wynikiem częstotliwości kontaktów, jakie mają miejsce w rodzinie, niemal stałej obecności obiektów tzw. „znaczących innych”, którzy wywierają przemożny wpływ we wczesnych stadiach formowania się osobowości. Spośród innych agend o kluczowym znaczeniu dla uspołecznienia wymienia się szkołę i grupy rówieśnicze, w ramach których formują się społeczne relacje dostosowawcze. W dalszych fazach życia w roli agend socjalizujących występują różne instytucje np. Kościół, administracja, organizacje pozarządowe, media, a ponad-

16 S. Ehrlich (1995) *Wiążące wzory zachowania*. Warszawa, s. 85.

17 P. Berger, T. Luckmann (1983) *Społeczne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa, s. 202-249.

to tzw. makrostruktura społeczna odpowiedzialna za identyfikację narodową i klasową.

Sport jako obszar socjalizacji prawnej

Jak zauważa Halina Zdebska, wpływ sportu na kształtowanie osobowości dzieci i młodzieży od wielu lat stanowi przedmiot badań nauk społecznych. Przeważa hipoteza, iż sport może przyczyniać się do kształtowania pozytywnych postaw i nawyków, rozwija aktywność, obowiązkowość, wytrwałość, jest szansą na edukację etyczną jednostki. Wprawdzie brakuje badań empirycznych jednoznacznie potwierdzających tę tezę, jednak obserwacja rzeczywistości sportowej oraz doświadczenia osób związanych ze sportem przez wiele lat – zarówno tych trenujących jak i trenowanych – potwierdzają stereotyp o wychowawczej roli sportu¹⁸. Doskonalenie jednostki do życia społecznego w ujęciu autorki szczególnie widoczne jest na przykładzie zespołowych gier sportowych. Rola tych gier w edukacji społecznej jednostki polega na tworzeniu przez rzeczywistość boiska sportowego warunków, wyjątkowego klimatu społecznego, w którym jednostka poddana zostaje mechanizmom socjalizacji. Jednakże cechą każdej dyscypliny także sportów indywidualnych jest podległość wobec zewnętrznej aksjofery norm prawnych, która przyczynia się do wytworzenia istotnych składowych uspołecznienia, decydujących o odniesieniu jednostki wobec norm w ogóle i płynnego zgrania zachowania jednostki z normatywnym polem odniesień.

Sport kształtuje oraz umacnia zdolność i gotowość do normatywnych działań społecznych. Sam w sobie stanowi konstrukcję społecznych norm, reguł i ról. Owe role są szczególnie jasne i jednoznaczne, istnieją w łatwo przejrzystym, ściśle ograniczonym polu działania. Zachowania odbiegające od nich, naruszenia reguł napotykać natychmiastowe sankcje, egzekwowana wedle ustalonego schematu. Tym samym sport stwarza ważną możliwość uspołecznienia indywiduum¹⁹

Socjalizacja jako jeden z węzłowych problemów badawczych nauk społecznych dotyczy nie tylko zgodnych ze społecznym zapotrzebowaniem postaw, lecz nadto w zakresie jej zainteresowań leżą kwestie skuteczności dokonującego się procesu. Wiążą się one z korekcją stanu nieprawidłowości, czyli nieudanej socjalizacji. W tym wypadku przyjęło się mówić o re-socjalizacji.

Resocjalizacyjne funkcje gier sportowych oparte na wartościach socjocentrycznych i moralnych wykorzystał we Francji sędzia zajmujący się resocjalizacją młodzieży podsądnej Jean Chazal i współpracujący z nim wychowawcy. W jego koncepcji „kulturotechnika jest istotnym czynnikiem resocjalizacji,

---

18 H. Zdebska (2008) *Istota i wartości zespołowych gier sportowych*. Kraków, s. 86-87.

19 K. Heinemann (1989) *Wprowadzenie do socjologii sportu*. Warszawa, s. 245-246.

gdyż nawiązując do cechującej młodzież potrzeby zabawy i znanych jej zabawowych doświadczeń, kształtuje równocześnie właściwy stosunek do dóbr kultury i za ich pośrednictwem wpaja konstruktywne wzory postępowania”²⁰.

Polski system penitencjarny, który w ostatnich 20 latach przeformułował istotnie założenia generalne leżące u podstaw swojego funkcjonowania i odszedł od systemu o charakterze represyjnym, wdraża i wciąż udoskonala metody oddziaływania wychowawczego. Pozwalają one osobom źle przystosowanym do środowiska społecznego powrócić do normalnego życia i pracy. Upowszechnienie uczestnictwa osób pozbawionych wolności w kulturze fizycznej stanowi istotny element inkluzji społecznej, wdrażania do życia zgodnego z normami prawnymi i moralnymi po odzyskaniu przez te osoby wolności. Prawne podstawy tego systemu mają charakter zaleceń i sformułowane zostały w ramach tzw. Europejskich Reguł Więziennych²¹. Obecnie realizowane w zakładach odosobnienia (areszty śledcze i zakłady karne) programy resocjalizacyjne uwzględniają pozytywne walory wychowania fizycznego i sportu. Ma to wywoływać właściwą atmosferę wychowawczą i ułatwić osiągnięcie sukcesu, jakim jest przywracanie społeczeństwu pełnowartościowych obywateli, respektujących porządek prawny i normy współżycia społecznego. Sztandarowy przykład realizacji powyższych założeń znajduje potwierdzenie w działalności m.in. Klubu Olimpijczyka „Paragraf” działającego przy Areszcie Śledczym w Inowrocławiu²².

Działania mające na celu akomodację społeczną jednostki wykorzystują bogate instrumentarium oddziaływań. Istotne jest także współwystępowanie czynników socjalizacyjnych, które także w znaczący sposób kreują osobowość, redefiniują jej odniesienia do świata. Socjalizacja prawna poprzez sport sytuuje się w tym kontekście jako ważny czynnik zmiany, który ułatwia jednostce integrację ze społeczeństwem.

---

20 T. Matczak (2002) *Kultura fizyczna jako wartość edukacyjno-resocjalizacyjna* [w:] A. Rejzner (red.) *Penitencjarna kultura fizyczna*. Warszawa, s. 179.

21 P. Łapiński (2010) *Zajęcia z zakresu kultury fizycznej dla osób odbywających karę pozbawienia wolności w kontekście międzynarodowych standardów postępowania z więźniami*. „Kultura Fizyczna” nr 9-12, s. 32-35.

22 M. Budny (2006) *Oddziaływanie poprzez sport na przykładzie Klubu Olimpijczyka „Paragraf” działającego przy Areszcie Śledczym w Inowrocławiu* [w:] K. Klukowski i in. (red.) *Promocja zdrowia we współczesnym więziennictwie*. Kalisz, s. 190-196.